

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 5 Issue 2, A Tribute to Prof. Dr. Halil INALCIK p. 429-441, March, 2013

Timur İmparatorluğu'nda Müzik-Eğlence Kültürü ve Yetişen Ünlü Müzisyenler

Music-Entertainment Culture and Famous Musicians in the Tamerlane Empire

Mustafa Şahin
MEB

Öz: Bu makale Timurlu çağında müzik alanında kaydedilen ilerlemeleri incelemektedir. Devlet yöneticileri sanatçıları koruyup himaye ederek müziğin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Sanatçıları koruyanlardan Mirza Şahruh'un oğlu Mirza Baysungür ve Hüseyin Baykara'nın veziri Ali Şir Nevâî de bizzat müzikle de uğraşmışlardır. Bu dönemde iki önemli müzisyen Meragalı Abdülkadir ve Endicanlı Yusufur yetişmiş, devrin ileri gelen zenginleri başta olmak üzere halk da eğlenceye çok fazla ilgi göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Timurlular, Semerkand, Herât, Meragalı Abdülkadir, Endicanlı Yusuf

Abstract: This article examines the improvement of music and entertainment in the Timurid era. State leaders contributed to the development of the music, by safeguarding artists. Among those patrons of artists Mirza Baysungur, the son of Mirza Shahrûh and Ali Şir Nevâî the vizier of Hüseyin Baykara practiced music. During this period, two important musicians, Meragalı Abdülkadir and Endicanlı Yusuf, emerged and the wealthy were highly interested in entertainment.

Key Words: Tamerlane, Samarkand, Herat, Meragalı Abdülkadir, Endicanlı Yusuf

Giriş

Horasan'ın önemli merkezlerinden olup Timurlular zamanında hatırı sayılır bir üne kavuşan, birçok bilimsel ve sanatsal faaliyetin yapıldığı, debdebeli bir hayatın yaşandığı Semerkand ve Herât daha Sâmânîler ve Gazneliler zamanından beri önemli birer merkez olmalarının sonucu müzikli eğlencelerin yoğun olduğu yerlerdi.

Semerkand, İslâmiyet'in bu coğrafyada yayıldığı yıllardan itibaren çok önemli bir kültürel merkez olmaya başladı. Timurlular zamanında, özellikle devletin kurucusu Emîr Timur ve sonraki yıllarda burayı tekrar devletin merkezi yapan torunu Uluğ Bey zamanında şehir önemli bilimsel ve kültürel merkez oldu. Herât ise Gazneliler'in ikinci başkentleri ve Sultan Mesut'un şehzadelîği döneminde onun merkezi olduğundan burada onun bir sarayı vardı.¹ Sultan Mes'ud'un Gur gazalarına katıldığı sırada oradan getirilen Tavus kuşları da çoğaltılmış ve vâililik yaptığı Herât'taki sarayının bahçesini güzelleştirmişlerdi. Buradaki

¹ Beyhâkî Ebû'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin el- Beyhâkî (İbn Funduk), *Tarihi Beyhâkî*, Te'lif. Nasır-ı Hüsrev, Kitabhane-i Hayyam, Tahran, 1333, s.219; Hanefi Palabıyık, *Valilikten İmparatorluğa Gazneli Devleti (Gazneliler Devlet ve Saray Teşkilatı)*, Araştırma yay., Ankara, 2002, s.219.

sarayın bahçeleri, fiskiyeli havuzları, resimleri ve çalgıları oldukça ünlüydü.² Bu durum, Ortaçağda Herat'ta zevk, eğlence, ihtişam ve sanata verilen önemin derecesini göstermesi bakımından ilginçtir.

A. Timurlular Zamanında Müzik

Zamanlarının büyük bir kısmını seferlerde geçiren Timurlu emir ve beyleri, eğlencelerden de geri kalmamışlardır. Her ne kadar heykel sanatıyla birlikte din dışı musikî de ilk İslâm devletlerinde fazla gelişme göstermemişse³ de Timurlular bunun bir istisnası olmuştur. Emir Timur ele geçirdiği yerlerdeki san'atkârları başkenti Semerkand'a göndermişti. Bu san'atkârlar arasında çok sayıda çalgıcı ve okuyucu da bulunmaktaydı. İbn Arabşah'ın Timur devri hânendanları⁴ arasında saydığı Abdüllatif Damganlı, Mahmud ve Cemaleddin Ahmed, Harezmiydiler⁵ ve dönemin önemli sanatçıları arasındaydılar.

Timur, elçi kabullerine çok büyük önem vermekteydi. Bu kabullerden sonra elçiler onuruna eğlenceler tertip edilirdi. Burada yeme içme, çeşit çeşit çalgılar çalma, şarkıcıların şarkı söylemeleri eğlencelere damgasını vurmaktaydı.⁶

İspanyol seyyah Klaviyo'nun uzun uzun anlattığı gibi Emîr Timur döneminde kadın ve erkeklerin katıldığı toylar verilmiş, çalgılar çalınıp şarkılar okunmuştu. Davetlere kadın erkek birlikte davet edildiği olmuştu.⁷

Timurlular dönemi, belki de Abbasî devletindeki Harun Reşit dönemini de gölgede bırakacak bir eğlence ve çılgınlık devriydi. Sultan Hüseyin Baykara'nın zamanı ilginç bir zamandı. Sultanın oğulları, ordusu, Herât şehir halkı kendilerini tamamen eğlenceye kaptırmışlardı.⁸ Onun döneminde Horasan ve başkenti Herat, tarihin sayılı kültür merkezlerinden biri haline gelmiştir. Bu dönemde Herât sarayında fetih ve sefer düşüncesi artık yerini eğlence meclislerine terk etmişti.⁹

Timurlular döneminde mûsikî Herât ve Semerkand gibi devletin önemli şehirleri başta olmak üzere diğer pek çok şehirde de oldukça yaygın şekil alan bir sanat olmuştur. Müzikli eğlenceler hem meclislerde, hem düğün ve eğlencelerde kendini iyice hissettirmiştir.

Semerkand Şeyhülislam'ı İsameddin'in inşa ettirmiş olduğu bir hamamın tamamlanması ve hizmete açılması sırasında eğlence tertip edilmişti. Bu eğlenceye yalnızca erkek şarkıcılar değil aynı zamanda kadın şarkıcılar da getirtilmişti. Bu olay üzerine Semerkand muhtesibi Şeyhülislam'ı azarlamış ve ona Müslüman olmayan Şeyhülislam diye hitap etmiş ve bu yaptığının hangi mezhebe göre caiz olduğunu sormuştur.¹⁰ Bu dönemde

² Beyhakî, *a.g.e.*, s.115-116.

³ Will Durant, *İslâm Medeniyeti*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, ?, s.89.

⁴ Ses sanatçıları

⁵ İsmail Aka, "Timur Sadece Bir Asker mi idi?", *Makaleler*, III, Yay. haz. E. Semih Yalçın- Şarika Gedikli, Berikan yay., Ankara, 2005, s.127.

⁶ Klaviyo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*, Nakışlar yay., Çev. Ö. Rıza Doğrul, İstanbul, 1975, s.159.

⁷ Klaviyo, *a.g.e.*, s.142, 152, 159-162.

⁸ İsfizârî, Muhammed b. Abdullah Herevî Muinüddin-i (ö.915-1509), *Ravzatü'l-cennat fî evsaf-ı medineti Herât*, c.II, Tsh. M. Kâzım İmam, İntişarat-ı Danişgah-ı Tahran, Tahran, 1338, c.II, s.12; Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamanı*, TTK, Ankara, 1994, s.214; Aynı Müellif, *Timur ve Devleti*, TTK, Ankara, 2000, s.96.

⁹ İsmail Aka, "Timur ve Timurlular Devleti", *Makaleler*, c. 1, Yay. haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, Berikan yay. Ankara, 2008, s.174.

¹⁰ Handmîr, Gıyâsüddin Hâce Hümamiddin Muhammed b. Hâce Celaliddin Muhammed, *Habibü's-siyer*, c.IV, yay. Haz. Celâleddin-i Humayî, Tahran, 1333hş, s.35; Aka, *Timur ve Devleti*, s.141.

Semer kand'ın mûsikîşinasları o kadar meşhur olmuşlardı ki, onların diğer şehirlerin zenginleri tarafından davet edildikleri bile oluyordu. Buna verilecek en iyi örneği Reşâhat'ta bulmaktayız. Taşkent'in önde gelen varlıklı ailelerinden olan Cihangir isminde birisi düğün için Semer kand'dan çalgıcılar ve ses sanatçıları getirtmişti.¹¹ Timurlular zamanında müzikli eğlence davetlerine ilgi sadece Semer kand ve Herât çevresinde değil, tüm ülke topraklarında çok büyüktü. Bütün bunlar Timurlular döneminde gerek Herât'ta ve gerekse diğer şehirlerde müzik ve eğlencenin boyutunu göstermesi bakımından önemli bilgilerdir.

Bu tip eğlence ve düğünler Herât'ta da eksik olmuyordu. "Timurlular devrinde devletin siyasî merkezi olması, devletin ekonomik gelirlerinin de burada sarf edilmesi nedeniyle Herât'ta debdebeli bir hayat sürdürülmesine yol açmıştır."¹² Ortaçağ Müslüman devletlerinin birçoğunda savaş kazanma, hükümdarın oğlunun olması ve sünnet başta olmak üzere mutluluk verici olaylar sebebiyle kutlamalar ve eğlenceler düzenlenirken bazen de vergilerin ertelenmesi veya hiç alınmamasından dolayı eğlenceler düzenleniyordu. Mirza Uluğ Bey'in Herât'a babasını ziyarete geldiği sırada Mirza Şahruh oğlunun gelmesi şerefine çok görkemli bir eğlence düzenlenmişti. "Bir başka örnek ise Timurlu Mirza Alaüddeve'nin oğlunun sünnet düğünü ve şehir ahalisinin tarhan'ı yani vergilerden muaf tutulması ve bu amaçla şenlikler düzenlenmesidir."¹³ Mirza Şahruh'un oğlu Mirza Baysungûr'un doğum töreni ve Gevher Şad Ağa'nın oğlu Mirza Cuki için Herât'ta düzenlediği 811/1408-1409 tarihli sünnet düğün töreni dudak uçuklatan cinsten görkemlidir. Dönemin yaşlıları o güne kadar böyle düğün ve eğlenceyi görmediklerini şaşkınlıkla belirtmişlerdir.¹⁴ Bu törenleri Abdürrezzak es-Semer kandî şu şekilde tarihe not düşmüştür. "Darüssaltana Herât'ta Bağ-şehir mavzeinde yüzbaşılık, seksenbaşılık büyük çadırlar, sakarlat çadırlar ve ipek şemsiyeler Ayı Yıldızına baş kaldırdı; altın-gümüş tahtlar lel ve inciler ile desenlendi; şad-ü hürremlik pazarlar ve dükkânları Erem bağı misali parlayan ve desenlenen halde açtılar, güzel görünüşlü çadırları töreye göre sanki gevher dolu sandık ve yıldız dolu burca benzetip süslediler; gümüş bedenlik sakiler (meyhaneciler) billûr ellerine altın keseleri koyup tatlı dudaklarıyla eyş-ü işret çağrısını her tarafa yaydılar. Hoş sesli şarkıcılar, hüsrevane nevaları o ikinci Hüsrev (Şahruh) bezminde söylediler."¹⁵ Mirza Şahruh; oğlu Uluğ Bey'in karısı Hanzade Bike'nin hamile olması dolayısıyla bu gelinini Herât'a davet etmiş ve gelini Hanzade Bike'nin ve doğacak torununun onuruna 18 Ağustos 1412 yılında büyük bir eğlence tertip etmişti.¹⁶ Zamanın tarihçileri bu kutlama ve eğlencenin ihtişamını övgü dolu sözlerle anlatmışlardır. Mirza Uluğ Bey'in 1414 yılında babası Mirza Şahruh'un yanına geldiği zamana rastlayan Çin elçileri

¹¹ Ali b. Hüseyin Vâiz'î Kâşifî, *Reşahat Aynu'l-Hayat*, yay. Ali Asgar-ı Muiniyân, Tahran, Trkç. Trc. İstanbul, 1279, s.242; Aka, *a.g.e.*, s.126; Aka, "Timur Sadece Bir Asker mi idi?", s.127.

¹² The Fema'le Intellectual Millieu in Timurid and Post Timurid Herât: Faxri Heravi's Biography of Poetesses, Javaher al-ajayeb, *Oriente Moderno*, n.s. 15, no:2, 1996'den naklen Aka, *Timur ve Devleti*, s.135.

¹³ Wilhelm Barthold, *Uluğ Bey ve Zamanı*, Çev. İsmail Aka, Kült Bak yay. Ankara, 1990, s.192.

¹⁴ Abdürrezzak es-Semer kandî, *Matla-ı sadeyn ve mecma'-i Bahreyn*, c.II, Özbekistan Neşriyatı, Edt. A. Kayumov- M. Ali), Trc. Asaniddin Urunbayev, Taşkent, 2008, s.120; Hâfız Ebrû, Şihabüddin Abdullah b. Lutfullah b. Abdürreşid 833/1430, *Zübdetü't-tevarih*, Tashih. S. Kemal Cevadi, Vizaret-i Ferheng u İrşad-i İslami, Tahran, 1372, 235, c.II, s.701.

¹⁵ Abdürrezzak es-Semer kandî, *a.g.e.*, c.II, s.120-121.

¹⁶ Abdürrezzak es-Semer kandî, *a.g.e.*, c.II, s.231.

onuruna verilen toy da unutulamayacak örnekler arasındaydı.¹⁷ Ramazan-Şevval 822/1419 Ekim ayında Mirza Şahruh'un eşi Gevherşad Ağa (Begüm)'nin Mirza Muhammed Cukî ile Mihr-i Nigâr Ağa Binti Şems-i Cihan'ın¹⁸ evlilikleri dolayısıyla verdiği toy ve eğlenceler de unutulmayacaklar arasındaydı¹⁹.

Mirza Şahruh'un çok yönlü bir sanat kabiliyeti olan ve aynı zamanda musikîşinas kişilikteki oğlu Mirza Baysungûr döneminde Herât'ta sanatın her alanında olduğu gibi müzik alanında da büyük bir canlılık meydana gelmiştir. Bu dönemde dünyanın dört bir yanından gelen müzisyenlere kapı açılmış, ülkede yeni müzisyenlerin yetişmesi için teşvikler yapılmış ve birçok sanatçı devlet büyükleri tarafından himaye edilmiştir.

Mirza Ebû Said dönemi ise devletin hem ekonomik ve hem de sanatsal yönden gelişmelerin yoğun olduğu bir dönem olmuştur. Ebû Said, Şehzade Baysungûr'un doğumu için Herât'ta büyük bir tören düzenlemiştir. Mayıs 1465 başlarından Temmuz 1465 sonlarına kadar Bağ-ı Zagan'ı çardaklar ve köşklerle süslendi. Etrafı Rum kadifesi, Çin altın işlemesi kumaşı ile süslendi. Çalgıcıların her birine uygun yerler gösterilmiştir. Çünkü bunlar dünyanın her yerinden korunan ülkeye gelip yüce dergâhta bulunmuşlar ve kendi yetenekleri ile görülmemiş derecede güzel hüneler göstermişlerdir.²⁰

Hüseyin Baykara döneminde ise Herât tıpkı Ortaçağın diğer medeni merkezleri gibi hem medeniyet ve hem de sefahat merkezi idi²¹. Timurlular devri Herât'ında özellikle Hüseyin Baykara döneminde sazlı sözlü eğlenceler çok ileri dereceye dahi varmıştır. Bu eğlencelere bazen Şeyhülislamın da katıldıkları olmuştur. Zamanın Herât Şeyhülislamı olan Seyfeddin Ahmed, şehrin ileri gelenlerine verdiği bir ziyafette çalgıcılar getirilmiş, şarkılar söylenip çalgılar çalınarak eğlenilmiştir.²² Hüseyin Baykara'nın hükümdarlığı zamanında Cengiz âdetlerinin birçoğu yeniden canlandırılmıştır. Hükümdarın kız kardeşiyle evli bulunan Altın Orda Han'ı Ahmet Han'ın oğlu Bahadır Sultan 1485 yılında Sultanın kız kardeşi ile birlikte Herât'a geldiğinde Hüseyin Baykara bunları huzurunda Cengiz usulünde bir kurultay tertip ederek karşılamıştı. Ziyafette kımız ve şarap içilmiş, şark havaları çalınmıştır²³. Timurluların Herât'taki bu dönemi aynı olmasa bile birçok yönü ile Osmanlı Devletindeki Lale devrine benzemektedir.

Şerafeddin Yezdî de bu dönemde Yezd halkının durumunu anlatırken; halkın mesut ve müreffeh bir hayat sürdüklerini, genlerin eğlencelere düşkün bir biçimde içki içip çalıp oynadıklarını²⁴ kaydetmesine bakılırsa buranın da Timurlular'ın Semerkand, Herât gibi diğer önemli merkezlerinden pek de geri kalmadığı anlaşılmaktadır.

¹⁷ Uluğ Bey babasının yanına geldiğinde Şahruh iki oğlunun her birini bir tahta oturtup onları sağ ve sol taraflarına oturtturarak Uluğ Bey ve Baysungur'un ortasına oturmuştu. W. Barthold, *Uluğ Bey ve Zamanı*, s.116.

¹⁸ Şems-i Cihan'ın ölümünden sonra Moğol Hakimi Muhammed han bağlılığını arz etmek üzere Herât'a elçiler göndermiş ve bu elçiler Şahruh nezdinde çok iyi karşılanmışlardı. Mirza Muhammed Cukî için bu hanedandan uygun bir kız istenmiş ve Şems-i Cihan'ın kızı Mihr-i Nigâr Ağa uygun görülerek ve dünürlük bağı kurulmuştur. Alan, Hayrunnisa, "Bir Timurlu Hanımı; Gevher Şad Ağa ve Tarhanî Emîrler", *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir, 1999, s.236.

¹⁹ Aynı yer

²⁰ Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't Tevârih*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2006, s.423.

²¹ İsmail Aka, *Timurlular Devleti Tarihi*, Berikan yay. Ankara, 2010, s.114.

²² Ali b. Hüseyin Vâiz'î Kâşifî, *a.g.e.*, s.242,278; Aka, *a.g.e.*, s.126-127.

²³ Z. Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Enderun yayınevi, İstanbul, 1981, c.I, s.382.

²⁴ Aka, *Timurlular Devleti Tarihi*, s.146.

Bu törenlerde zamanın meşhur bestekârları ve mûsikî ustaları bulunmuştur. Özellikle Mirza Baysungûr'un Ali Şîr Nevâî'nin ve Mirza Hüseyin Baykara'nın meclislerinin musikîsiz olması düşünülemezdi.

Timurlular zamanında düzenlenen eğlencelerden de kullanılan müzik aletleri hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Kopuz²⁵, ney, tanbur, incesaz kullanılan belli başlı müzik aletleridir. Bunun yanında daha başka birçok müzik aletinin kullanılmış olabileceği de malumdur.²⁶ Meragî'nin Şerhü'l-Edvâr adlı eseri Türklere ait kopuz ozan, yatuğan, burgu, eğri-keman, balaban, yan-tanbur, sadırgu gibi birçok Türk mûsikî aleti hakkında verdiği bilgiler bakımından oldukça önemlidir.²⁷

Şahrûh zamanında Herât'ta yaşayan Ahmedî'nin Çağatay Türkçesi ile kaleme aldığı "Sazlar Münazarası" adlı eserinden XIV. ve XV. yüzyılın belli başlı müzik aletleri hakkında da bilgi sahibi olunmaktadır. Tanbure, ud, çeng, yatuğan,²⁸ kopuz, rûbab, gıcak, kingire olmak üzere sekiz çeşit çalgıdan söz etmektedir.²⁹ Bu müzik aletlerinin önem sırası da verilmiştir. Ahmedî eserinde, mûsikî aletlerinin her birini insana benzeterek, onların şekilleri hakkında gayet nükteli ve sanatkârane bir ifade ile bilgi vermiştir. Bu aletlerin nasıl çalındıklarını, musikî inceliklerinin neler olduğu konusunda açıklayıcı bilgiler vermiştir. Yazarın musikî ile ilgilendiği açıksa da yazarın müşikîşinas olup olmadığı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Aruz vezni de çok iyi kullanmıştır.³⁰

Tacü's Selmânî "Uluğ Bey döneminde Rûd aletinin çalındığını mecliste bu aletin sesini dinleyenlerin zevk aldıklarını, sesi yumuşak ve makama uygun olan bu aleti, mûsikîden anlayan herkesin zevk alarak dinlediğini" kaydetmektedir.³¹ Türk müziğinde Herât ekolü de bu dönemde ortaya çıkmıştır. 1381-1510 yılları arasında etkili olan Abdülkâdir Meragî ve Gulam Sadi'nin temsil ettiği kabul edilen bu ekolün form, makam ve usul anlayışı Osmanlı müziğini de etkilemiştir.³² Abdülkâdir-i Merâgî ve Gulam Sâdî en önemli temsilcileridir.³³ Herât Musikî Mektebi Doğu Türkleri'nin mûsikîde en ileri gittikleri devredir. Geniş mânâda 1381 yılından

²⁵ Eski Türklerin hayatında müziğin önemli bir yeri vardı. Çin kaynakları yirmisekiz çeşit Türk halk Türküsünün olduğunu kaydetmişlerdir. Türklerin müzik çalgıları içinde Hyupu adını verdikleri kopuzun ayrı bir yeri vardı. Bunun dışında Çin kaynaklarında Asya Hunlarına ait olan k'ung-hou, bi-li, p'ip'a, ku-sie şeklinde adlandırılan telli, nefesli ve darbe sazlarından bahsedilmektedir. Yine Göktürk ve Uygur bandalarında askeri mızıkâ, davul (kövrüg) gibi çalgılar bulunmaktaydı. Eski Türkler söyledikleri besteye ır veya yır, sazlarla çalınan melodiye küg diyorlardı. Sonraki zamanlarda ordugâhlarda hakanların huzurunda bu küg ve ırglardan 9 tanesi çalınmaktaydı. Bunlar hâkimiyet alameti idi. Filiz Meltem- Erdem Uçar, "Meslekleri Ve İlgi Alanları Açısından Mecâlisü'nnefâyis'teki Şairlerin Sosyal Hayattaki Yeri", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Turkey, Winter 2012, s.1088.

²⁶ Klaviyo, a.g.e., s.159.

²⁷ Osman Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, 12. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2010, s.392.

²⁸ Yatuğan; daha çok Herât ve Semerkand'da kullanılmaktadır. Kingire; Hint Musikî aletidir. Kopuz; Moğollar ve Doğu Türkleri arasında yaygın olarak kullanılan ve en çok sevilen müzik aletidir. Moğollar ve Doğu Türkleri arasında yaygın olarak kullanılmaktadır. Tanbure ve kopuz Türkler arasında en çok sevilen müzik aletidir. Gönül Alpay, "XV. Yüzyılın İlk Yarısında Yazılmış Bir Münazara Sazlar Münazarası", *Araştırma*, DTCF Felsefe Araştırmaları Enst. Dergisi, c.10, Ankara, 1972, s.103.

²⁹ Aka, *Timur ve Devleti*, s. 142; Alpay, *Aynı yer*

³⁰ Alpay, *Aynı yer*

³¹ Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, çev. İsmail Aka, TTK, Ankara, 1988, s.15.

³² Recep Uslu, "Herât", *TDV İ.A.* c.17, Diy. İşl. Başk. Yay., İstanbul, 1988, s.217.

³³ Uslu, a.g.e., s.217.

1510 yılına kadar uzanır. Dar mânâda ise Timurlu Hükümdarı Hüseyin Baykara'nın hükümdarlık dönemini ifade etmektedir. Bu devirde başta Herât olmak üzere tüm Horasan'da mûsikî çok gelişmiş, çok büyük üstadlar yetişmiştir. Mûsikîdeki bu Timurlu Rönesansı Herât'ın Özbeklerin egemenliğine girmesinden sonra da İran ve Hindistan'da uzun müddet yaşamıştır.³⁴

Timurlular döneminde müzik sadece elit tabakanın eğlenceleri için düzenlenen eğlencelerde veya halkın düğün törenlerinde yaptıkları kutlamalarda kullanılmaktan öte bilimsel ortamlarda da kendine hayat alanı bulmuştu. Bu dönemde devrin üniversiteleri olan medreselerde bilimsel usullerle müzik eğitimi verilmekteydi. XV. ve XVI. yüzyıl da Herât ve Semerkand'daki Timurlu Medreseleri aralarında uzmanlaşmış medreseler haline gelmişti. Matematik, astronomi, tıp, felsefe, teoloji, dil, müzik gibi çok çeşitli alanlarda dersler verilmekteydi.³⁵ Yani müzik zamanın önemli sanat kollarından ve medreselerde eğitimi ve öğretimi yapılacak kadar kıymetli bilim dallarından sayılıyordu.

Timurluların sön dönemindeki müzik ve eğlencenin boyutunu Babur'un "bütün safahatın sebep ve vasıtaları mükemmel ve hazır bir şehir³⁶" olarak bahsetmesi en iyi şekilde şehrin durumunu özetlemesi bakımından oldukça ilginç bir kayıttır.

B. Ortaçağda Timurlular Zamanında Yetişen Müzisyenler

1. Abdü'l vâsi-i Cebelî: Herât çok eski çağlardan beri önemli bir kültür ve sanat merkezi olduğu için Timurlular'dan önce de burada müzik sanatı da dâhil olmak üzere birçok san'atkâr yetişmiştir. Timurlular'dan önce yetişen müzisyenlerden biri de Abdü'l vâsi-i Cebelîdir. Aslen Gürcistan taraflarından olup Büyük Selçuklu Sultanı Sancar zamanında Herât'a gelmiş daha sonra Gazne'ye geçmiştir. Şarkı söylemede ve birçok müzik aletini çalmada ustaydı.³⁷

2. Ali Şîr Nevâî: 17 Ramazan 844/9 Şubat 1441 tarihinde Herât'ta doğdu. Timurlu devletinde üst düzey görevlerde bulundu. 3 Ocak 1501/12 Cemaziyevvel 906 Pazar günü Herât'ta kendi sarayında ölmüştür. Hüseyin Baykara ve yakın arkadaşı Ali Şîr Nevâî edebiyatçıları, sanatçıları, mimarları ressamı, eğitim ve bilim alanındaki en büyük ustaları Herât'a toplayarak şehri bir kültür ve sanat merkezi haline getirdiler.³⁸

"XV. yüzyılın ikinci yarısındaki diğer bütün şairleri gölgede bırakmış çok dikkate değer bir isim olan Nevâî'nin eserleri ölümünden sonra da yaşamış ve Timur ülkesinden uzaklarda da şöhret kazanmıştır."³⁹ Ali Şîr Nevâî'nin eserleri asırlarca Türk dünyasının her

³⁴ Yılmaz Öztuna, "Herât Musiki Mektebi", *Türk Musiki Ansiklopedisi*, İstanbul, 1969, c.1, s.259.

³⁵ C. E. Bosworth-M. S. Asimov, "History of Civilizations of Central Asia", Edt. A. K. Mirbabaev, P. Zieme and Wang Furen) *The Development of Education Matkap, Madrasa, Science and Pedagogy*, A. K. Mirbabaev The Islamic and Their Culture , First Indian Edition; Delhi, 2003, 4. Cilt, II. Bölüm, Part I, s.39.

³⁶ Babur, *Baburnâme (Babur'un Hatıratı)*, çev. R. Rahmeti Arat, MEB, İstanbul, 1970, c.II, s.299.

³⁷ Devletşah, *Tezkere-i Devletşah, (Tezkirtü's-Şuarâ)*, Tercüme Necati Lugal, Tercüman 1001 Temel Eser İstanbul, 1997, c.III, s.114.

³⁸ Khwandamir, *Habibu's Sîyar, Central Asian Sources I, The Reign Of The Mongol and Turk Part Two: Shakrukh Mirza-Shah İsmail*, Trnsl. V. M. Thackston, Edt. Şinasi Tekin and G. Alpay Tekin, Harvard, 1994, s.531; T. S. Halman, *Türk Edebiyat Tarihi*, Kült. ve Turizm Bak. Yay, Ankara, 2006, c. I, s.675.

³⁹ Ulvi Schamiloğlu, (U. Wisconsin-Madison), "Mongol or Not? The Rise of an Islamic Turkic Culture in Transoxiana", Chapter 12. pp.191-203, Published as "Beautes du melange"trans. V. Fourniau, Samarcande, 1400-1500, *La cite-oasis de Tamerlan: coeur d'un Empire et d'une Renaissance*, Edt. V. Fourniau, Paris, 1995, s.191; V.V. Barthold, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, Yay. Haz. K. Yaşar Koprıman- İsmail Aka, TTK, Ankara, 2006, s.190.

köşesinde beğenilerek okunmuştur. Hindistan'daki Timurlu sarayından, İstanbul'daki Osmanlı Sarayına, Volga boylarından Kırım'a, Akkoyunlu ve Safevî Saraylarına kadar onun eserleri yüzyıllarca dilden dile, dolaşmıştır.⁴⁰ Kendi ruh yapısının inceliği⁴¹ ile paralel olmuşçasına kendisine ömrü boyunca devlet yöneticileri tarafından hep saygın bir ortam sağlanmıştır. Farsça yanında Çağatay Türkçesi ile de şiirler yazmıştır. Nevâî, Türkçe şiirlerine İran temalarını da sokmuştur. V. Barthold; "Bundan böyle Türk şairler, onun çok büyük etkisi ve cesaretlendirmesiyle Semarkant ve Herât'ta Türkler'in sadece hanedan ve ordudan ibaret olduğu düşüncesini tersine çevirerek şiirler yazmaya başladılar" demekle onu edebi ve dil yönünden en kısa ve en iyi şekilde ifade etmiştir.⁴²

Nevâî, sadece şiir yazmakla kalmamış, mûsikîde de iyi şeyler bestelemiştir. Güzel nakışları ve güzel peşevleri vardır.⁴³ O, üstadının Hâce Yusuf Burhan olduğunu belirtmiştir.⁴⁴

3. Hâce Yusuf Burhan: Ali Şîr Nevâî'nin üstad dediği müzisyenlerdendir. Herât bölgesi şehirlerinden Câm'da ölmüştür.⁴⁵

4. Abdülkadir Meragî (ö:1435): Meraga'da doğmuş,⁴⁶ Şahrüh zamanında 838/1434 yılında Bağdat'tan Celayirli sarayında Sultan Hüseyin'in nedimelerinden iken, daha sonra yine Celayirli sülalesinden olan sultan Ahmed'in sarayında yaşamış, Timur'un 1393 yılında Bağdat'ı almasıyla birçok san'atkâr ile birlikte Semerkand'a getirilmiştir. Bir süre Azarbaycan hâkimi olan Timur'un oğlu ve Mirza Şahrüh'un kardeşi olan Miranşah'ın yanında bulunmuş, bir süre sonra eski hamisi olan Celayirli Ahmed'in yanına gelmişse de 1401 yılında Timur'un Bağdat'ı yeniden ele geçirmesi ile tekrar Semerkand'a gönderilmiştir. Bir süre burada kalan Meragî, Timur'un ölümünden sonra Herât sarayına getirilmiştir.⁴⁷ Burada müzikle ilgilenen önemli müzisyenlerden biridir.⁴⁸

Hem musikîşanas, hem hattat, hem nakkaş, hem şair ve aynı zamanda hâfızdır. Sesi çok güzeldi.⁴⁹ Horasan'da meydana gelen bir salgın hastalık sonucu Herât'ta ölmüştür. Horasan, Irak, İsfahan ve Hicaz'da onun dengi yoktu. Kısa zamanda Hâce Rıdvanşah'ın ününü yakalamış, onun eserlerini 30 günde tasnif ederek Sultan Şahrüh'a sunmuştur.⁵⁰ Meragî'nin çocukları Osmanlı ülkesinde mûsikîşinas olarak tanınmışlardır.⁵¹

Meragî eserlerini Farsça kaleme almış olup; amelî mûsikî ve mûsikî aletlerinin tarihi hakkında verdiği bilgiler bakımından İslâm mûsikîsinde önemli bir yer tutar. Mekâsidü'l

⁴⁰ Wilhelm Barthold, *İslam Medeniyeti Tarihi*, çev. M. Fuad Köprülü, Diy. İşl. Başk. Yay. Ankara, 1977, s.219.

⁴¹ Khwandamir, *a.g.e.*, s.432-433.

⁴² V. Barthold, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, s.190.

⁴³ Babur, *a.g.e.*, c.II, s.266.

⁴⁴ Zeki Velidi Togan, "Ali Şîr", *İ.A. MEB*, İstanbul,?, s.355.

⁴⁵ Ali Şîr Nevâyî, *Mecâlisü'n-Nefâyis*, Haz. Komisyon, Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum, 1995, s.46.

⁴⁶ Khwandamir, *a.g.e.*, s.358; Nuri Özcan, "Türk Musikisinin Âbide Şahsiyetlerinden Abdülkadir-i Merâgî", *Türkler Ans.* Ankara, 2002, c.VIII, s.902.

⁴⁷ Recep Uslu, "Timurlular ve Osmanlılar Arasında İki Müzisyenin Yolculuğu, Şemseddin Rumî ve Abdülaziz İbn Meragî", *600. Ölüm Yıldönümünde Emir Timur ve Mirası Konulu Sempozyumu*, Mimar Sinan Üniv. Fen Ed. Fak. , 26-27 Mayıs 2006.

İsmail Aka, "Timur Sadece Bir Asker mi idi?", s.126-127.

⁴⁸ Hasan-ı Rumlu, *a.g.e.*, s.219; Khwandamir, *a.g.e.*, s.358; Özcan, s.92.

⁴⁹ İsfizârî, *a.g.e.*, c.II, s.93.

⁵⁰ İsfizârî, *Aynı yer*; Aka, *Timur ve Devleti*, s.144; İsmail Aka, "Timurlular", *Türkler Ans.*, c.8, Ankara, 2002, s.517-533.

⁵¹ Aka, *Timur ve Devleti*, s.144; Aynı müellif, "Timurlular", s.517-533.

Elhân adlı kitabını Şahrüh adına 1406 yılında yazmıştır. Diğer eseri Fevâidü'l-işre Zahniyye, Kenzü'l Elhân, Zubdetü'l Edvar fî Şerh-i Risâlet-i Edvârdır. Oğlu Abdülaziz II. Murad zamanında Edirne'ye gelmiş ve kendisine padişah burada bir köy vermiştir⁵². Onun Abdülaziz adındaki torunu Kanuni Sultan Süleyman adına yazdığı Mekâvetü'l-edvâr adında eseri vardır.⁵³ Bu eserin özeti ise Mekâsidü'l-Elhân'dır. Timurlu çağında nota yazma usullerine dair kaleme aldığı Kenzü'l-Elhân adlı eseri günümüze gelememiştir. Son eseri olan Şerhü'l-Edvâr da mûsikî makamlarına dair bilgiler vermektedir.⁵⁴ Sesi çok güzel olan Abdülkadir Merâgî, Bûselik, Ussâk ve Nevâ makamlarının Türklerin tabiatlarına uygun olduğunu belirtmiştir. Türklerle ait kopuz ozan, yatuğan, burgu, eğri-keman, balaban, yan-tanbur, sadırgu gibi verdiği birçok Türk mûsikî aleti hakkında verdiği bilgiler oldukça önemlidir.⁵⁵

5. Mevlâna Muhammed Câmî (ö. 969/1464-1465): Abdurrahman Câmî'nin kardeşidir. Şiir ve besteleri vardır. Çok iyi derecede mersiye yazmıştır.⁵⁶

6. Baba Sevdâî: Herât bölgesinin önemli şehirlerinden birisi olan Ebîverdi'dir. Çok sayıda kaside bestelemiştir. Mirza Baysungûr'u öven kasideleri vardır. 80 yıldan fazla yaşamıştır.⁵⁷

7. Hâce Abdulkâdir Hafız Aynî (ö.838/1434-1435): Herât'ın önde gelen müzisyenlerindendir. Herât'ta taun (bir çeşit veba) hastalığından ölmüştür.⁵⁸

8. Seyyid Şemseddin Muhammed Andican (ö. 898/1492-1493): Türkistan'daki Andican şehrinde Herât'a gelmiştir. Şakacı, hoş lisanlı birisidir. Şiirler de bestelemiştir. Ali Şîr Nevâî'nin meclislerinde bulunmuş bir ara onunla arası açılmışsa da Ali Şîr Nevâî tarafından affedilmiştir. Herât'ta vergi memurluğu görevinde bulunmuştur. Herât'ta ölmüştür

9. Şeyhî Nâyî: Timurlular döneminin ud, ney ve kitare ustasıdır. Nağmeye o kadar vâkıftı ki, hangi nâğmeyi duysa "filan neyin filan perdesi bu ahenktedir" derdi. Bu kadar yetenekli bir müzik ustası olmasına rağmen çok fazla bestesi yoktur. Ancak bir iki nakşın ona ait olduğu söylenmektedir.⁵⁹

10. Gazi Mesut Kumî: Aslen Iraklıdır. Ebû Said'in Irak seferi sırasında onunla birlikte Herât'a gelmiştir. Ali Şîr Nevâî'nin meclislerine iştirak etmiş, şiirler bestelemiştir.⁶⁰

11. Gulam Sâdî ve Mîr Azu: Ebû Said döneminde Herât'ta yaşayan önemli bestekârlardandır.⁶¹

13. Sâdî Beçe: Gulam Sâdî'nin küçük kardeşiydi. Çeng çalardı.⁶²

15. Mevlâna Şemseddin Muhammed (ö.891/1486): Dinî ilimlerle uğraşmış, şiirler yazmış, besteler yapmıştır. Ali Şîr Nevâî'nin meşhur eseri Mecâlisü'n-Nefâis'de muhkem kasidesini bestelediğinden bahsedilmiştir.⁶³

16. Mir Azû: Timurlular dönemi bestekârlarındandır. Zevkli havaları vardır.⁶⁴

⁵² Uslu, *a.g.m.*, s.?

⁵³ Hasan-ı Rumlu, *a.g.e.*, s.219.

⁵⁴ Aka, *Timur ve Devleti*, s.141.

⁵⁵ Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s.392.

⁵⁶ Ali Şîr Nevâî, *a.g.e.*, s.22; Khwandamir, *a.g.e.*, s.406.

⁵⁷ Khwandamir, *a.g.e.*, s.361.

⁵⁸ Câmî, Ebu'l Berekat Nureddin Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed, *Divan-ı Kâmil-i Câmî: Mukaddime*, yay. haz. Haşim Rıza, Tahran, 1922, s.28; İsfizârî, *a.g.e.*, c.II, s.37.

⁵⁹ Câmî, *a.g.e.*, s.28; İsfizârî, *a.g.e.*, c.II, s.37; Nevâî, *a.g.e.*, s.4, 114, 140, 147; Babur, *a.g.e.*, c. II, s.286.

⁶⁰ Khwandamir, *a.g.e.*, s.519.

⁶¹ Babur, *a.g.e.*, c. II, s.277-278.

⁶² *a.g.e.*, c. II, s.299.

⁶³ Khwandamir, *a.g.e.*, s.517.

⁶⁴ Babur, *a.g.e.*, c. II, s.287.

17. Hâce Hasan Hızır Şâh: Aslen Eterabadlı olup Herât'a gelmiştir. Nestalîk yazıda Mevlâna Ca'fer'in izinden gitmiştir. Şiir yazmış, müzikle uğraşmıştır.⁶⁵

18. Muhammed Bû-Said: Timurlular dönemi bestekârlarındandır. Savt ve nakış bestelemiştir. Çargâh'tan iyi biri nakış vardır. Aynı zamanda pehlivandır.⁶⁶

19. Hüseyin Udî: Ud çalmakla meşhurdur. Udun tellerinden bir mızrapta tek nağme çıkararak usta bu olmuştur. Babur onun tek kusurunun pek naz ile çalması olduğunu kaydetmiştir.⁶⁷

20. Mîr Hacı (Ünsî): Dindar bir seyyid olarak bilinmiştir. Ali b. Ebi Talib ve Leyla ile Mecnun kasidelerini bestelemiştir. Gazel de yazmıştır.⁶⁸

21. Hâce Kul Muhammed Udî (Şuburganî): Timurlular döneminde yaşamıştır. Kitareyi çok güzel çalardı. Kul Muhammed kitareye üç tel ilave etmiştir. Musikîşinas ve saz ehlinden hiç kimse onun döneminde Kul Muhammed kadar çok ve güzel peşrev bestelememiştir.⁶⁹ Ud ve Ney çalması ile meşhurdur. 12 makam bulmuş ve bu makamları 24 şubeye ayırmıştır. 6 çeşit seste nağmeler söylemesi ile ünlüdür.⁷⁰

22. Şah Kulu Gicekî: Aslen Iraklı olup Timurluların son dönemlerinde Horasan'a gelmiştir. Saz çalarak şöhret kazanmıştır. Birçok nakış, peşrev ve hava bestelemiştir.⁷¹

23. Mevlana Şemseddin Muhammed İsfarayînî (ö.900/1495): Herât'ta Sultanî Medresesinde lisan eğitimi vermiştir. Onun karakterinin kalitesinden uzun yıllar bahsedilmiştir. Ney çalmış, müzikle ilgilenmiştir. Ünu ta Horasan'da Mâveraünnehr'e kadar uzanmıştır. Hüseyin Baykara'nın hükümdarlığı zamanında Semerkand'dan Herât'a gelmiştir. Sultaniye ve İhlasiye Medreselerinde ders vermiştir.⁷²

24. Hoca Abdullah Mervârîd: Çok faziletli bir adam olup Timurlular döneminde Ebu Said zamanının meşhur kanun çalan müzisyenidir. Babur; kanunda girift yapmanın onun icadı olduğunu kaydetmiştir. Aynı zamanda yazı ustası olan Mervârîd tâliki yazıda da ustaydı. İnşa alanında da hünerliydi. Beyânî mahlasını kullanmıştır. Sefih ve korkusuz bir adam olup sefahate düşküdü. Bu yüzden zührevi hastalığa yakalanmış ve çok eziyet çektikten sonra ölmüştür.⁷³

25. Yusuf-ı Endegânî: Timurlu Mirza Baysungur döneminin ünlü müzisyenlerindendir. Şarkı okuyuculuğunda çok meşhurdur. Fars hâkimi İbrahim Sultan onu defalarca Mirza Baysungûr'dan istemesine rağmen alamamıştır.⁷⁴ Sesinin güzelliği dillere destandır.⁷⁵

26. Bennâî: Herât'ta yaşamış olup babası Timurlular zamanın baş mimarlarından (serbennâ) olduğu için bu lakap oğluna verilmiştir. Sufidir. Şiirle ve Müzik ile uğraşmıştır.⁷⁶ Önceleri musikîden bihaberdi. Ali Şîr Nevâî onu bu konuda küçümsemişken; bir sene Ali Şîr Nevâî kışı Merv'de geçirmek için giden Mirza Hüseyin Baykara ile gidip baharda Herât'a

⁶⁵ Nevâyî, *a.g.e.*, s.41.

⁶⁶ Babur, *a.g.e.*, c. II. s.287.

⁶⁷ İsfizârî, *a.g.e.*, c.II. s.37; Babur, *a.g.e.*, c. II. s.286.

⁶⁸ Khwandamir, *a.g.e.*, s.523.

⁶⁹ Babur, *a.g.e.*, c. II. s.285.

⁷⁰ İsfizârî, *a.g.e.*, c.II, s.37.

⁷¹ Babur, *a.g.e.*, c. II. s.286.

⁷² Khwandamir, *a.g.e.*, s.521.

⁷³ Babur, *a.g.e.*, s.273, 285.

⁷⁴ Aka, *Timur ve Devleti*, s.141; Aka, "Timur Sadece Bir Asker mi idi?", s.127.

⁷⁵ Aka, "Timur Sadece Bir Asker mi idi?", s.127.

⁷⁶ Nevâyî, *a.g.e.*, s.70; Meltem-Uçar, *a.g.m.*, s.1084.

döndüğünde Bennâî'nin kış boyu musikî öğrendiğini, yaza kadar beste yapacak duruma geldiğini görmüş ve ona hayran kalmıştır. Hüseyin Baykara da Bennâî'nin durumuna hayran kalmıştır. Bennâî bundan sonra kıymetli besteler yapmıştır. Bu bestelerden birisi de Nühreng adındadır. Dokuz rengin sonu ve nakşın makamı rasttadır. Bir süre sonra Ali Şîr Nevâî ile anlaşamayarak Azerbaycan'a Yâkub Bey'in yanına gitmiş, onun ölümünden sonra tekrar Herât'a dönmüştür. Bir süre sonra tekrar anlaşamayıp Semerkand'a gitmiş, sonra yine Herât'a dönmüştür.⁷⁷ Herât'ın Şeybanîler tarafından ele geçirmesinden sonra da burada hizmetini sürdürmüştür.⁷⁸

27. Muhammed Ali: Mezarı Semerkand'dadır. Hem müzik ilminde ve hem de icrasında önemli bir isimdir.⁷⁹

28. Seyyid Bedir: Babur onun için "Fevkalâde kuvvetli, fakat çok nazik bir insandı. Raksta usûl sahibi idi. Çok güzel raksederdi. Hiç kimse onun gibi yapamazdı. Her halde bu raks onun kendi icadı idi. Daima Mirza'nın mülazemetinde bulunurdu, onun daima arkadaşı ve hem sohbetiydi"⁸⁰, demektedir.

Tasavvuf ve vahdet-i vücud konularında ifrata kaçan görüşleri nedeniyle Timurlu din bilginleri tarafından görüşleri sorgulanan Ebu'l-Vefa'nın musikî bilgisi ve mahareti de yine Nevâî başta olmak üzere Timurluların önde gelen müzisyenleri tarafından övülmekteydi.⁸¹

29. Mevlâna Sahib Belhî: Belhli olup musikîde çalışmaları vardı.⁸²

Yusuf Burhan, Mevlanâ Salimî, Mevlânâ Geyhî gibi şairler kendi müziklerini bestelemişlerdir.⁸³

Mîr Habibullâh⁸⁴ Hâce Kemal Udî, Ali Kermâl, gibi isimler ud çalmada ustaydılar. Ud'un yanında Mevlanâ Salimî tanbur, Hâce Abdullah'ı Sadr kanun, Muhammed Ali de saz çalmada dönmemin ustaları arasındaydı.⁸⁵

Yukardakilerden başka Abdullatif Damganî, Mahmud Harezmi, Cemâleddin Ahmed Harezmi, Ebü'l-Vefa, Şeyh Nâyî, Abdülkadir b. Hâfız Aynî⁸⁶ Seyyid Bedir, Hâfız Hacı, Celâleddin Mahmud Nâyî, Kânunî Hacı Abdullah Mervârîd, Hacı Rıdvanşah, Hüseyin Avdî (Avedî)⁸⁷ Hacı Abdülkadir Hafız Aynî⁸⁸, Mevlâna Abdülgaffur Câmî,⁸⁹ Keman sazda Üsdad Seyyid Ahmed ve Hafız Kudak, Üstad Üstad Şeyhî Ma'li,⁹⁰ Hâce Ebu'l Vefâyî Hârizmî,

⁷⁷ Babur, *a.g.e.*, s.282; Khwandamir, *a.g.e.*, s.524.

⁷⁸ Khwandamir, *a.g.e.*, s.524.

⁷⁹ Nevâyî, *a.g.e.*, s.64

⁸⁰ Babur, *a.g.e.*, s.271.

⁸¹ Aka, *Timurlular Devleti Tarihi*, s.157-158.

⁸² Nevâî, *a.g.e.*, s.13.

⁸³ Meltem-Uçar, *a.g.e.*, s.1089.

⁸⁴ Nevâyî, *a.g.e.*, s.162.

⁸⁵ Meltem-Uçar, *a.g.m.*, s.1089.

⁸⁶ Herât'ta çıkan taun-veba- hastalığından ölmüştür.

⁸⁷ İsfizârî, *a.g.e.*, c.II. s.37.

⁸⁸ Câmî, *a.g.e.*, s.28; İsfizârî, *a.g.e.*, c.II. s.37; Nevâî, *a.g.e.*, s.4, 114, 140, 147.

⁸⁹ Câmî, *a.g.e.*, s.43.

⁹⁰ Hayrunnisa Alan, "Timurluların Bilim ve Sanata Yaklaşımları ve Bazı Son Dönem Sanatkârları", *Bilgi*, S.30, İstanbul, 2004, s.162.

Mevlanâ Sahib-i Belhî, Mevlanâ Kadîmî, Hâce Kemalüddin Hüseyinî⁹¹, Mevlâna Mesut⁹² Mevlâna Bekâyî⁹³ Timurlu çağında Herât'ta yetişmiş önemli mûsikî ustalarıdır.

Sonuç

Timurlu Rönesansı diye adından söz ettiren dönemde her çeşit sanatsal faaliyetin gelişip hayat bulmuştur. Bu sanatsal faaliyetler müzikten resme, minyatürden maden sanatına, çiltciliğe, lake tasarımından edebiyata kadar çok geniş çeşitli alanlarda olmuştur. Dönemin sanatkârları bizzat devlet yöneticileri tarafından korunup himaye edilmişlerdir. Bu himaye sebebiyledir ki dünyanın birçok yerinden sanatçılar önce ilk başkent olan Semerkand'a sonra da Herât'a gelmişlerdir. Timurlu devletinin, özellikle de başkentleri olan Semerkand ve Herât'ın sanatsal merkezler olmalarının bir sebebi de Emîr Timur başta olmak üzere hükümdarların fethettikleri yerlerdeki sanatçıları başkentlerine getirmeleridir. Timurlu ülkesinde yaygın olarak görülen sanatlardan birisi de müzik olmuştur. Sazlı sözlü, kadınlı-erkekli eğlenceler en muhafazakâr denilebilecek yöneticiler ve din adamlarının dâhî katıldıkları, bazen de bizzat organize ettikleri sanatsal faaliyetler olmuştur. Mirza Baysungur, Ali Şîr Nevâî ve Mirza Hüseyin Baykara başta olmak üzere devletin önde gelen yöneticileri müzik faaliyetlerini hem desteklemişler ve hem de icra etmişlerdir. Bu dönemin devlet yöneticileri müzikli meclislere katılmışlar, birçok sanatçıyla sohbet etmişler ve onları hediyelerle onurlandırmışlardır.

Kaynakça

- ABDÜRREZZAK ES-SEMERKANDÎ, *Matla-ı sadeyn ve mecma'-i Bahreyn*, c.II, Özbekistan Neşriyatı, Edt. A. Kayumov- M. Ali, Trc. Asaniddin Urunbayev, Taşkent 2008.
- AKA, İsmail, "Timurlular", *Türkler Ans.* c.8, Ankara 2002, s.517-533,
- AKA, İsmail, "Timur Sadece Bir Asker mi idi?", *Makaleler III*, Yay. haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, Berikan yay., Ankara 2005, 113-130.
- AKA, İsmail, "Timur ve Timurlular Devleti", *Makaleler*, c.I, Yay. Haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, Berikan yay. Ankara 2008, s.17-179.
- AKA, İsmail, *Timur ve Devleti*, TTK, Ankara 2000.
- AKA, İsmail, *Timurlular Devleti Tarihi*, Berikan yay. Ankara 2010.
- AKA, İsmail, *Mirza Şahrüh ve Zamanı*, TTK, Ankara 1994.
- ALAN, Hayrunnisa, "Timurluların Bilim ve Sanata Yaklaşımları ve Bazı Son Dönem Sanatkârları", *Bilgi*, S. 30, İstanbul 2004, s.151-171.
- ALAN, Hayrunnisa, "Bir Timurlu Hanımı; Gevher Şad Ağa ve Tarhanî Emîrlere", Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı, İzmir 1999, s.231-248.
- ALI SÎR NEVÂÎ, *Mecâlisü'n-Nefâyis*, Haz. Komisyon, Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum 1995.
- ALI B. HÜSEYİN VÂİZ'Î KÂŞIFÎ, *Reşahat Aynu'l-Hayat*, yay. Ali Asgar-ı Muiniyân, Tahran, Trkç. Trc. İstanbul 1279.
- ALPAY, Gönül "XV. Yüzyılın İlk Yarısında Yazılmış Bir Münazara Sazlar Münazarası", *Araştırma*, DTCF Felsefe Araştırmaları Enst. Dergisi, c.10, Ankara 1972.

⁹¹ Meltem-Uçar, *Aynı yer*

⁹² Mevlâna Mesut aynı zamanda Herât'ta Gevherşad medresesinde müderrislikte yapmıştır. Bkz. Nevâyî, *a.g.e.*, s.127.

⁹³ Kemankeştir. Bkz. Nevâyî, *a.g.e.*, s.83.

- BABUR, *Baburnâme (Babur'un Hatıratı)*, c. II, çev. R. Rahmeti Arat, MEB, İstanbul 1970.
- BARTHOLD, Wilhelm, *İslam Medeniyeti Tarihi*, çev. M. Fuad Köprülü, Diy. İşl. Başk. Yay. Ankara 1977.
- BARTHOLD, V.V., *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, Yay. Haz. Kâzım Yaşar Koprıman- İsmail Aka, TTK, Ankara 2006.
- BARTHOLD, Wilhelm, *Uluğ Bey ve Zamanı*, Çev. İsmail Aka, Kült. Bak. yay. Ankara 1990.
- BEYHÂKÎ, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin el- Beyhakî (İbn Funduk, *Tarihi Beyhakî*, Te'lif. Nasır-ı Hüsrev, Kitabhane-i Hayyam, Tahran 1333.
- BOSWORTH-C. E. - ASIMOV, M. S. "History of Civilizations of Central Asia", (Edt. A. K. Mirbabaev, P. Zieme and Wang Furen), *The Development of Education Matkap, Madrasa, Science and Pedagogy*, 4. Cilt, II. Bölüm, Part I, A. K. Mirbabaev The Islamic and Their Culture , First Indian Edition; Delhi 2003.
- CÂMÎ, Ebu'l Berekat Nureddin Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed, *Divan-ı Kâmil-i Câmî: Mukaddime*, yay. haz. Haşim Rıza, Tahran 1922.
- DEVLETŞAH, *Tezkere-i Devletşah, (Tezkirtü'ş-Şuarâ)*, c.III, Terc. Necati Lügal, Tercüman 1001 Temel Eser İstanbul 1997.
- DURANT, Will, *İslâm Medeniyeti*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul ?.
- HÂFİZ EBRÛ, Şihabüddin Abdullah b. Lutfullah b. Abdürreşid 833/1430, *Zübdetü't-tevarih*, c.II, Tashih. S. K. Cevadî, Vizaret-i Ferheng u İrşad-i İslami, Tahran 1372.
- HALMAN, T. S. *Türk Edebiyat Tarihi*, c. I, Kült. ve Turizm Bak. Yay, Ankara 2006, s.675.
- HANDMÎR, Gıyâsüddin Hâce Hümamiddin Muhammed b. Hâce Celaliddin Muhammed, *Habibü's-siyer*, c.IV, yay. Haz. Celâleddin-i Humayî, Tahran 1333.
- HASAN-I RUMLU, *Ahsenü't Tevârih*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2006.
- İSFİZÂRÎ, Muhammed b. Abdullah Herevî Muinüddin-i (ö.915-1509), *Ravzatü'l-cennat fî evsaf-ı medineti Herât*, c.II, Tsh. M. Kâzım İmam, İntişarat-ı Danişgah-ı Tahran, Tahran 1332.
- KHWANDAMÎR, *Habibu's Sîyar, Central Asian Sources I, The Reign Of The Mongol and Turk Part Two: Shakrukh Mirza-Shah İsmail*, Trnsl. V. M. Thackston, Edt. Şinasi Tekin and G. Alpay Tekin, Harvard 1994.
- KLAVIYO, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*, Nakışlar yay., çev. Ö. Rıza Doğrul, İstanbul 1975.
- MELTEM Filiz, Erdem UÇAR, "Meslekleri Ve İlgi Alanları Açısından Mecâlisü'nnefâyis'teki Şairlerin Sosyal Hayattaki Yeri", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Turkey Winter 2012, s.1088.
- ÖZCAN, Nuri, "Türk Musikisinin Âbide Şahsiyetlerinden Abdülkâdir-i Merâgî", *Türkler Ans.* c.8, Ankara 2002.
- ÖZTUNA, Yılmaz, "Herât Musiki Mektebi", *Türk Musiki Ansiklopedisi*, c.1, İstanbul 1969.
- PALABIYIK, Hanefi, *Valilikten İmparatorluğa Gazneli Devleti (Gazneliler Devlet ve Saray Teşkilatı)*, Araştırma yay., Ankara 2002.
- SCHAMİLOĞLU, Ulvi (U. Wisconsin-Madison), "Mongol or Not?, The Rise of an Islamic Turkic Culture in Transoxiana", Chapter 12. pp.191-203, Published as "Beautes du melange"trans. V. Fourniau, Samarcande, 1400-1500, *La cite-oasis de Tamerlan: coeur d'un*

- Empire et d'une Renaissance*, Edt. V. Fourniau, Paris 1995.
- TACÜ'S-SELMÂNÎ, *Tarihnâme*, çev. İsmail Aka, TTK, Ankara 1988.
- TOGAN, Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Enderun Yayınevi, İstanbul, 1981.
- TOGAN, Zeki Velidi, "Ali Şîr", *İ.A. MEB*, İstanbul ?, s.355.
- TURAN, Osman, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, 12. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2010.
- USLU, Recep, "Herât", *TDV İ.A.* c. 17, Diy. İşl. Başk. Yay., İstanbul, 1988, 215-218.
- USLU, Recep, "Timurlular ve Osmanlılar Arasında İki Müzisyenin Yolculuğu, Şemseddin Rumî ve Abdülaziz İbn Meragi", *600. Ölüm Yıldönümünde Emir Timur ve Mirası Konulu Sempozyumu*, Mimar Sinan Üniv. Fen Ed. Fak. , 26-27 Mayıs 2006.